by
İsmail KÖSE

Trabzon

Dört Bin Yıllık Mirasın Kutsal İzleri
Four Thousand Years' Heritage & The Divine Traces

Yıllık Mirasın Kutsal İzleri
Years' Heritage & The Divine Traces

Trabzon

by
İsmail KÖSE

Akademi Yayınları

2nd BASKI EDITION

2011

TÜRKÇE

Karadeniz Profesyonel Turist Rehberleri Derneği tavsiye eder.
Recommended by the Association of the Black Sea Professional Tour Guides.

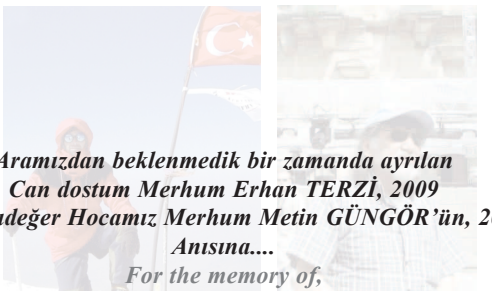
ENGLISH

Dört Bin Yıllık Mirasın Kutsal İzleri

TRABZON

Four Thousand Years' Heritage & The Divine Traces

2. Baskı / 2nd Edition

Aramızdan beklenmedik bir zamanda ayrılan
Can dostum Merhum Erhan TERZİ, 2009
ve Saygıdeğer Hocamız Merhum Metin GÜNGÖR'ün, 2010
Anısına....

For the memory of,
My beloved friend Erhan TERZİ, deceased at 2009,
and our Honorable Lecturer Metin GÜNÜGÖR, deceased at 2010....

by
İsmail Köse

TÜRKÇE

ENGLISH

www.ismailkosetr.com

SARAY GÜMÜŞ*'ün katkılarıyla basılmıştır.*

SARAY SİLVER

Published by contributions of the ***SARAY SILVER.***

Başlarken,

Üzerinde çalışılırken büyük dikkat ve itina gerektiren iki konuda, tarih ve inanç alanlarında araştırma yapıyor olmak her zaman özenli bir sorumluluk gerektirir. Her iki alandaki bilgilerin, okuyuculara tarafsız bir şekilde, inançların yargılamadan uzak tutularak ve geçmişin aslına sadık kalınarak ele alınması bu alandaki eserlere ölümsüzlük gibi çok büyük bir paye kazandırır ki, araştırmacıların yanlı ve tarafgir değerlendirmelerini çalışmalarına yansıtmaları ise istenmeyen, aksi neticelerin ortaya çıkmasına neden olur. Tüm bunlar dikkate alınarak elinizdeki çalışmada, olaylar irdelenirken üç semavi dinin yaklaşımı karşılaştırmalı olarak verilmeye çalışıldı ve okuyucuların yorum ve kendi yargısına ulaşma hakkının kutsallığına saygıya azami özen gösterildi.

Çalışmanın Birinci Baskısı'nın hazırlanmasında çalışma arkadaşlarımın cesaretlendirmelerinin yanında, bin yılların ortak kültürel mirasının izlerini taşıyan Trabzon ve turistik değere sahip eserleri hakkında detaylı bir araştırma eksikliği beni teşvik eden diğer bir unsurdu. İki yıl gibi kısa sürede Trabzon Bölgesi ile sınırlı bir alanda 3.000 rakamına ulaşan satış ve siz saygıdeğer okuyuculardan gelen öneri ve istekler İkinci Baskı'yı daha titiz ve genişleterek beğeniye sunma gerekliliğini ortaya çıkarttı. Bu nedenle, gelen talepleri dikkate alarak son bölüme bir Trabzon Haritası eklendi ve Trabzon'a ait hatırat niteliğindeki eski resimler sayfa aralarına serpiştirildi. Elinizdeki eser, Trabzon'a özel bir araştırma olmakla birlikte, ülkemizdeki herhangi bir manastırı ya da Ortodoks mabedini gezerken kolaylıkla kullanabileceğiniz genel geçer bilgileri içermektedir.

Eser hazırlanırken akademik metodoloji takip edilerek, birincil kaynaklara inilmeye azami özen gösterildi ve alıntı yapılan tüm kaynaklar, dipnot numarası ile belirtilerek, dipnotların karşılık eserleri bölümler halinde son kısımda verildi. Tüm bunlarla birlikte, bu kadar önemli iki konuda çalışırken hata oranını mümkün olan en alt düzeye indirebilmek ve bu alandaki engin tecrübelerinden yararlanabilmek amacı ile, KTÜ Tarih Bölümündeki hocalarımdan kaynak desteği aldım ve Saygıdeğer Merhum Hocam Metin GÜNGÖR'den yazdıklarımı okuyarak gözden kaçan hataları ve eksikleri düzeltmelerini rica etmiştim. Hocam, kendileri sağlık durumları el vermemesine rağmen bu ricamı kırmayarak lütfedip, yazdıklarımı okumuşlar ve bir anlamda bana rehberlik ederek çalışmanın olgunlaşmasını sağlamışlardı. Bizim için yüreğimizi yakan iki kayıp; meslektaşım, can dostum Erhan TERZİ'yi 2009, Rehberlik mesleğini bize sevdiren Metin GÜNGÖR Hocamızı ise 2010 yılında ebediyete uğurladık. Ben ve meslektaşlarım için yeri doldurulamaz, zamansız bu iki kayıbın acısı hala kalbimizde, kendilerine Allah'tan rahmet dilerim.

Bir eseri aslının aynı şekilde ikinci bir dilde de yayınlamanın gerekliliğine bilerek ve zorluğunu yaşayarak, üç yıl önce birlikte tüm Karadeniz'i gezmiş olduğumuz; Bayan Julia ve Bay Steeve Prayorlar ile Avustralyalı meslektaşım Bayan Paulina Samy'den İngilizce çevirilerimi ve tekstlerimi kontrol etmelerini rica ettim. Yapmış oldukları paha biçilmez katkı için Bay ve Bayan Prayorlar ile Bayan Samy'e müteşekkirim. Çok özenli bir çalışma ve detaylı bir araştırma süzgecinden geçmiş olmasına rağmen, ikinci baskıda da mutlaka gözden kaçan hataların ve eksiklerin bulunması muhtemeldir ve bu konuda siz saygıdeğer okuyucuların affını istirham ediyorum.

Çalışma, önce güncellenmiş bir Trabzon tarihi ile başlamakta, daha sonra Trabzon'daki tarihi eserlerden; Kızlar Manastırı ile Ayasofya Müzesini, Gülbahar Hatun Cami'ni ve en nihayet Maçka ilçesi ile Sumela Manastırı'nı anlatmakta, bu mabetlerdeki Anadolu'ya özgü süsleme ve freskleri üç dinde karşılaştırmalı olarak ele almaktadır.

Fresk ve figürler tanımlanırken, yönler ve sağ-sol tanımlamaları evrensel kurallar dikkate alınarak resme göre yapılmıştır. Freskler incelenirken bu kural dikkate alınmalıdır. İncelediğimiz yapılardaki freskler ve süslemeler büyük oranda tahrip olduğu için, anlatımlar aynı konuyu ihtiva eden daha iyi durumdaki ikonlar ile ve ülkemizde benzer özellikleri gösteren diğer tarihi yapılardaki fresklerle desteklenmişler, hatta bazı durumlarda okuyucuya konu hakkında fikir verilebilmesi için sadece bu freskler ve ikonalar örnek olarak kullanılmıştır. Freskler; Trabzon'da bulunan; Kızlar Manastırı, Ayasofya Müzesi, Vazelon ve Sumela Manastırları'nın yanı sıra, İstanbul Karye ve Ayasofya Müzelerinden, Kapadokya'daki tarihi eserlerden ve aynı özellikler ile geleneği taşıyan; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) bulunan Bellapais Manastırı ve Yeni İskele İkona Müzesi'nden, siyah beyaz freskler ise; Gabriel Millet ve D. Talbot Rice'ıns "Byzantine Paintings at Trebizond" adlı eserinden ve bu alandaki diğer kaynaklardan derlenerek kullanılmıştır.

Trabzon'daki tarihi eserleri gezerken elinizdeki çalışmanın sizlere faydalı olmasını ve Trabzon'u daha iyi tanımanıza, gezinizin keyifli geçmesine katkıda bulunabilmesini dilerim.

Saygılarımla,

İsmail KÖSE
Tarihçi / Profesyonel Tur Rehberi
Trabzon, Mayıs 2011

Trabzon Müzesi / *Trabzon Museum*

Eski Ahit'te Adem ve Havva'nın Yaratılışı

Eski Ahit'in Tekvin Babı'na göre; Rab Tanrı önce insanı (Adem) topraktan yaratmış ve burnuna yaşam soluğunu üflemişti. Daha sonra *Aden*'de bir bahçe dikerek onu oraya yerleştirir. Frizlerde, ilk sahnede insanın (Adem) yaratılışı ve yerleştirildiği bahçedeki bitkiler canlandırılmıştır. Bahçenin ortasından bir ırmak akmakta ve *Pişon, Gihon, Dicle* ve *Fırat* adlarında dört kola ayrılmakta idi. İnsana, iyilik ve kötülük ağacı hariç tüm meyvelerden yemesi için müsaade edilmiş, yasak ağaçtan yediğinde öleceği söylenmişti.

Tanrı bir gün insana uyku vererek onun kaburga kemiğinden kadını (Havva) yarattı. Yaratılan hayvanların en kurnazı *yılan* bir gün kadına gelerek onu kandırdı ve yasak meyveden yerlerse ölümsüz olacaklarını söyleyerek yasak meyveden yemesini sağladı, kadın meyveden kocasına da yedirir. Frizde üçüncü sahnede yılan Havva'yı kandırırken görülmektedir. Bu zamana kadar cennette çıplak yaşayan ve utanma duygusu olmayan Adem ve Havva'nın meyveden yedikten sonra gözleri açılır ve çıplak olduklarını görünce incir yapraklarından elbise dikerek kendilerine önlük yaparlar.

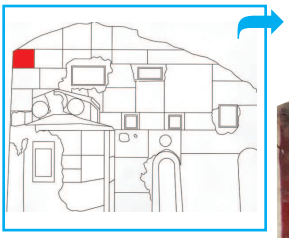
Frizde birinci kısımdaki son sahnede görünen incir yaprakları Adem ve Havva'nın utançlarını ve örtünme çabalarını göstermektedir. Adem karısına tüm insanlığın annesi

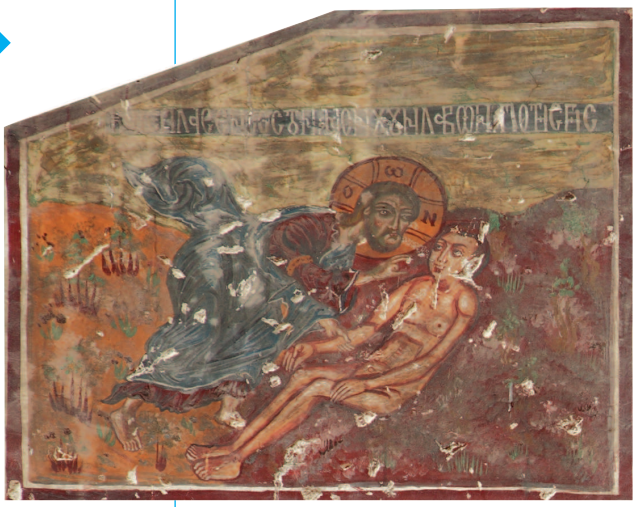
Creation of Adam And Eve in The Old Testament

According to Genesis in the Old Testament God formed the man (Adam) from the dust of the ground and breathed into his nostrils the breath of life. Later he had planted a garden in the east, in Eden and there he put the man he had formed. In the first scene of the frieze man's creation and plants in the garden God made are animated. A river watering the garden flowed from Eden; from there it was separated into four headwaters by the names *Pishon, Gihon, Tigris* and *Euphrates*. Man had been commanded that he was free to eat from any tree in the garden except the tree of the knowledge of good and evil, for when he ate of it he would surely die.

One day, God caused the man to fall into a deep sleep; and while he was sleeping, he took one of the man's ribs and closed up the place with flesh. Then the God made a woman (Eve) from the rib he had taken out of the man. The *serpent* was more crafty than any of the wild animals God had made. One day the serpent came to the woman and deceiving her told that if she ate fruit of the prohibited tree she would be like God knowing good and evil. The women ate the fruit and also gave some to her husband and he also ate it. In the third scene from right to left, the serpent deceiving the woman can easily be seen. Until this time man and woman were naked and had felt no shame. Then the eyes of both of them were opened, and they realized they were naked so they sewed fig leaves together and made coverings for themselves. In the last scene on the first part of the frieze, fig leaves show the shame of Adam and Eve and their struggle to make coverings for themselves. Adam named his wife Eve because she would become the mother of all the living. As a punishment for not to listening to God's command, they were both expelled from the

02- Adem ve Havva'nın Yaratılışı (6 Sahne)

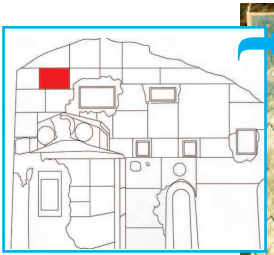
Adem ve Havva'nın yaratılışı altı sahneden oluşmaktadır, yaratılış konusundaki tüm öykü bu altı sahneye sığdırılmıştır. Sahne üstten aşağı 2. sıradadır ve dünyanın yaratılış sahnesinin tersine güneyden, bakış açısına göre soldan başlar.

Birinci Sahnede İsa dünyanın yaratılışı ile aynı giysileri giymektedir ve kaftanının etekleri uçuşmaktadır, İsa başında tanrısallık halesi ile Adem'e doğru eğilmiş, Adem'i yaratmakta yada yaratılışına tanıklık etmektedir. Adem çıplak olarak, güler bir yüzle resmedilmiştir.

02- The Creation of Adam and Eve (6 Scenes)

The creation of Adam and Eve consists of six scenes, the whole story of the creation has been portrayed in those six scenes. The scenes at the second register from the top and contrary to earth's creation starts from south, with viewing angle from the left.

In the **First Scene**, Christ wearing divine halo bowing towards Adam, creating or witness ing creation of Adam. Adam has been pictured naked with a smiling face.

DEĞERLENDİRME

Tarih içinde pek çok uygarlığa kol kanat germiş, her zaman sığınılacak liman olmuş bir kent Trabzon. Araştırmalarımızda Trabzon tarihinin yazılı olmamakla birlikte İsa'dan önce 2.000'li yıllara kadar indiğini tespit edebildik. Bu dönemin üçte ikilik kısmı Trabzon tarihinde yazılı kaynakların ya hiç olmadığı ya da çok sınırlı sayıda bulunabildiği bir tarih dilimini oluşturuyor. Fakat yazılı kaynaklar olmasa da, Trabzon tarihinin kutsal izlerini 4.000 yıl öncesinden takip edebilmek mümkün. Örneğin 2.500 yıl öncesinin yazılı kaynaklarında Trabzon Kalesinin varlığına tesadüf edebiliyoruz. Bu dönemde doğunun masalsı şehri unvanını taşıyan Trabzon'un yazılı olmayan tarihinin çok daha gerilere gitmediğini iddia etmek tarih biliminden bihaber olmak anlamına gelir. Bir şehir ismi ile bin yıllar boyunca dünyanın diğer ucundaki halklar tarafından da bilinirse, üstüne farklı dillerde kitaplar, makaleler kaleme alınırsa orada ortak bir miras-tan bahsetmek mümkün olur.

Trabzon tarihi ile ilgili araştırmalar halen devam ediyor, zaten tarih kendi içinde dinamik bir bilim. Zaman içinde yeni bulgular, belgeler ve arkeolojik buluntular elde edildikçe kentlerin de tarihi geçmişi sağlam tuğlalar üzerine oturarak olgunlaşacak. Tarihçilerin görevi ya bu çalışmalara destek olmak ya da çalışmaları takip edip bilgilerimizi güncellemek. Elinizdeki eserin konusu ile ilgili olmadığı için Trabzon ve binyılları aşan, Roma Yolu, İpek Yolu ve Kervan Yolları ticareti çok fazla irdelenmeyerek, kapsam sınırlı tutuldu. Bir zamanlar Doğu'nun Masalsı şehri unvanını elinde tutan, Jules Verne'nin bilim kurgu romanlarında adından bahsedilen, Cervantes'in kahramanı Don Kişot'un Kralı olmayı düşlediği Trabzon sahip bulunduğu tarihi miras ile her zaman özel bir konumda olmayı başardı. Binyılların ortak mirası ile, sanatta, kültürde, mimaride hazine değerinde eserlere sahip olan kent tarihinin gizemlerinin aydınlatılabilmesi için çalışmalarımız hız kesmeden devam edecektir.

EVALUATION

Trabzon a city, throughout history sheltered and gathered round numerous civilizations, was a harbor to anchor. During our surveys we have seen that though lacking written documents the history of the city goes back to 2.000's B.C. Two thirds of this period lacks written documents in city's history. Moreover, regardless presence of written documents, it is possible to fellow Trabzon's common divine heritages' traces from 4.000 years ago. For instance it is possible to come across with presence of Trabzon Castle in the documents written 2.500 years ago. In this period Trabzon had the title of East's Tale City, it is bigotry to argue that it is not possible to date the city's history before written documents. If a city is known with its name throughout thousand of year by people living at the other side of the earth, if books and articles were written on this city at different languages, this means a common heritage.

Surveys regarding Trabzon's history have been still going on. History is a dynamic science by time new findings, documents and archeological remnants will be unearthed footing city's history on concrete bricks. At this point the duty of historians is to support those surveys or following them upgrading their knowledge. Because it was not directly related to this work's area, Rome Roads, Silk Road and Caravan Roads that are ancient than two thousand years have not been tackled in a comprehensive manner. Trabzon a city once upon a time had the title of East's Tale City, her name told in Jules Verne's science fiction novels, Cervantes' hero Don Quixote desired to be a king. With its common heritage accumulated throughout thousand years Trabzon will continue its brilliance in art, architecture and culture therefore our surveys will continue to unearth the secrets of the city.